

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-2-6-12>**Топчій Василь Васильович,**

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

(Навчально-науковий інститут права

Державного податкового університету, м. Ірпінь)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1726-9028>**Колб Олександр Григорович,**

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

(Державний податковий університет, м. Ірпінь)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1792-4739>

СУЧАСНІ МОЛОДІЖНІ МАРГІНАЛЬНІ УГРУПУВАННЯ ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ (КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

У цій науковій статті за результатами аналізу кримінологічної характеристики з'ясовано соціально-правову природу молодіжних маргінальних угруповань та доведено їх суспільну небезпеку в умовах воєнного стану для національної безпеки України.

Зокрема, встановлено, що на даний момент сформовано негативні тенденції їх функціонування в нашій державі з урахуванням впливу країни-агресора на молодіжне середовище та використання його потенційних і реальних можливостей у протистоянні з національними засобами й силами з питань патріотичного виховання та участі в захисті національних інтересів України.

З'ясовано також, що, незважаючи на стійку тенденцію щодо скорочення злочинної активності осіб, які є молодші від 40 років, в останній період (2019–2022 рр.) їх протиправна спрямованість (вчинення кримінальних правопорушень у групі осіб (ст. 28 КК України); із застосуванням зброї (ст. 263 даного Кодексу); із настанням суспільно небезпечних наслідків (смерті та тяжких тілесних ушкоджень (ст.ст. 115, 121 КК) тощо)) та їх кількісно-якісні показники свідчать про реальне джерело зазіхань, яке сьогодні може посягати на національну безпеку України.

Враховуючи зазначене, у цій науковій статті обґрунтовано необхідність підвищення рівня запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними угрупованнями, на всіх рівнях такої суспільної діяльності (загальносоціальному, спеціально-кримінологічному, індивідуальному та віктимологічному). Крім цього, на підставі отриманих результатів дослідження зроблено висновок про те, що даний вид злочинності посягає не тільки на права, законні інтереси та свободи фізичних і юридичних осіб, що охороняються, але й є суспільно небезпечним для України в цілому в умовах інших загроз для національної безпеки нашої держави, що існують сьогодні.

Ключові слова: маргінал, молодіжне угруповання, кримінальне правопорушення, національна безпека, запобігання, кримінологічна характеристика, суспільна небезпека, детермінація злочинності.

Постановка проблеми. Як показує практика, в умовах відкритої військової агресії Російської Федерації (РФ) проти України (2022–2023 рр.) значно розширились реальні джерела загроз для національної безпеки нашої держави, у тому числі й за рахунок тих потенційних небезпек, які в мирний час лише формально могли бути віднесені до реальних.

Серед таких посягань на національні інтереси особливе місце та роль відіграють молодіжні маргінальні угруповання, які використовує РФ для пропаганди в Україні не тільки особливої субкультури, але й доктрини та принципів так званого «руського міра» (неоімперських ідей побудови світового правопорядку та державної ідеології цієї країни-агресора) [1]. При

цьому варто зазначити, що хоча в цілому кількісно-якісні показники, виходячи зі змісту кримінологічної характеристики злочинності, суб'єктом якої є маргінали (особи, які не визнають загально визначених норм і правил поведінки) [2, с. 350], і знизилась порівняно з «довоєнним» періодом запобіжної діяльності в Україні, проте їх протиправна спрямованість (насильство, пов'язане з усе більшим застосуванням зброї (ст. 263 КК)) та суспільно небезпечні наслідки, що настають у зв'язку з цим, актуалізують необхідність активації зусиль усіх суб'єктів для запобігання щодо нейтралізації, блокування, усунення тощо причинного комплексу даного виду злочинності.

З огляду на це вибрана тема цієї наукової статті є такою, що має теоретичне та практичне значення, а також своєчасною з урахуванням реальних загроз для національних інтересів, що існують сьогодні.

Враховуючи зазначене, **метою роботи** є обґрунтування необхідності та формулювання відповідних заходів, спрямованих на підвищення рівня запобігання вчинення кримінальних правопорушень з участю молодіжних маргінальних угруповань, а **головним завданням** – з'ясування їх соціально-правової природи як джерел посягань на національну безпеку України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як встановлено в ході вивчення наукової літератури, питаннями, які змістовно пов'язані з предметом даної статті, займаються такі вчені, як Н.В. Агапова, А.М. Бабенко, А.Ю. Бабій, О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, К.А. Беліков, А.А. Вознюк, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, О.В. Григор'єва, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, В.І. Женутій, О.О. Кваша, І.М. Копотун, В.В. Кузнєцов, А.В. Півень, М.М. Рудик, В.О. Туляков, С.А. Шалгунова, Н.С. Юзікова, Н.В. Яницька та ін., які створили відповідне підґрунтя, спрямоване на підвищення рівня ефективності запобігання кримінальним правопорушенням з боку молодіжних маргінальних угруповань.

Поряд із цим в умовах війни України з РФ зазначена проблематика досліджена на доктринальному рівні недостатньо у зв'язку, зокрема, з потенційною загрозою вказаних суб'єктів злочину для національної безпеки, що й обумовило актуальність, теоретичне та практичне значення вказаної наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Вивчення матеріалів офіційної статистики свідчить про те, що на сьогодні в Україні відсутні відомості щодо кількості та видів маргінальних груп, які функціонують на легальному рівні, що, у свою чергу, обумовлює необхідність посиленої уваги до зазначеної категорії об'єктів дослідження не тільки на науковому, але й на правозастосовному рівнях, з урахуванням їх соціально-правової природи (маргінал – це одне з джерел, яке протидіє державі та суспільству шляхом заперечення загально визначених норм поведінки [2, с. 350]) та численних спроб держави-агресора використати потенційні можливості вказаних суб'єктів як своєрідну «п'яту» колону протидії органам державної влади, а також як аргумент виправдання війни з нашою державою.

З огляду на це досить важливо на теоретичному рівні з'ясувати зміст кримінологічної характеристики молодіжних маргінальних угруповань, які вчиняють кримінальні правопорушення в Україні. При цьому варто зазначити, що мова в даному випадку, враховуючи відсутність офіційних відомостей, ведеться про збірний (узагальнений) «кримінальний портрет», який сформований за результатами аналізу інформації, що стоїть оцінки кримінально карної діяльності молоді

(14–35 років) та представників відповідних маргінальних груп.

Зокрема, у ході спеціальних наукових досліджень встановлено, що, розпочинаючи з 2013 р. по 2022 р., намітилась чітка тенденція до зниження як загальної, так і видової злочинності, суб'єктами якої є молодіжні маргінальні угруповання [3, с. 77–101].

Попри все, при цьому рівень їх суспільної небезпеки в умовах воєнного часу лише підвищився, враховуючи, що на сьогодні в Україні з'явилися нові маргінальні представники цих протиправних угруповань, а саме:

1. Особи, які ухиляються від виконання військових обов'язків (ст.ст. 335–337, 409 КК України).

Зокрема, тільки у 2022 році до кримінальної відповідальності за ст. 336 КК було притягнуто 1 тис. 108 осіб, а за ст. 409 – 177 військовослужбовців [4].

Маргінальність зазначених та інших осіб, протиправна діяльність яких є на сьогодні латентною (прихованою) [2, с. 322], полягає в тому, що вони не тільки не виконують свій юридичний обов'язок щодо захисту Вітчизни (ст. 65 Конституції України), але й заперечують таким чином державу в цілому.

2. Особи, які повністю бездіють в умовах війни (так звані «ждуни») та очікують приходу окупантів. При цьому «географія» таких громадян України не обмежується лише жителями Донбасу, але й має місце практично у всіх областях нашої держави [5], особливо в (де) окупованих її регіонах [6].

3. Особи, які нібито займаються волонтерською діяльністю в умовах війни, але використовують при цьому різноманітні протиправні шляхи ухилення від військової служби у Збройних Силах України (ЗСУ) та інших військових формуваннях, зокрема після перетинання (виїзду) кордону не повертаються в Україну [7].

4. Інші особи, які є носіями маргінальної культури. Зокрема, останнім часом поширеними стали випадки ухилення від призову від військової служби та звільнення від неї з лав ЗСУ (інших військових формувань) осіб, які нібито покликані здійснювати догляд за батьками (інвалідами, людьми похилого віку, хворими тощо) [8].

Отже, у воєнний час поряд із традиційними видами маргіналів, які є постійною складовою нашого суспільства (злочинними авторитетами, прихованими та відкритими представниками так званого «руського міра», футбольними фанатами екстремістського спрямування та ін.), сучасні аналогічні утворення значно підвищують рівень потенційних і реальних загроз, які посягають на національну безпеку України та її національні інтереси, що, у свою чергу, обумовлює необхідність здійснення нашою державою адекватних заходів, насамперед, запобіжного характеру, спрямованих на нейтралізацію, блокування, усунення детермінант (причин, умов і корелянт), що сприяють протиправній діяльності маргіналів в Україні.

У цьому контексті, як видається, варто по-іншому підійти до оцінки якісного складу волонтерських організацій [10] за зразком формування керівного складу та методу територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦКСП), а саме: їх членами мають бути особи, які є непридатними для служби в мирний і військовий час [9], що дасть можливість скоротити кількість «ухилянтів» від виконання військового обов'язку під час війни України з РФ.

Такий підхід, крім цього, дозволить більш ефективно та раціонально використовувати можливості тилових служб Міністерства оборони України, які за своїм

організаційно-правовим статусом несуть юридичну відповідальність за забезпечення військових частин відповідними засобами для ведення війни.

Більш того, зняття «військового» навантаження з волонтерських організацій та природне його «освоєння» військовими сприятиме активному залученню воїнів-інвалідів до даного виду діяльності з урахуванням їх бойового досвіду та володіння ситуацією на фронті щодо реальних потреб військовослужбовців із питань, які на сьогодні не в змозі вирішити й волонтери об'єктивно – у силу конфіденційності деяких видів озброєння та індивідуальних засобів захисту (наприклад, забезпечення сучасними приладами нічного бачення, які є на озброєнні підрозділів НАТО; тепловізорами, безпілотниками тощо).

По-іншому варто сьогодні також підійти до звільнення від служби в ЗСУ осіб, які опікуються своїми батьками, згідно із законом [11].

Як показують результати вивчення даної практики, на сьогодні зазначеною формою ухиляння від виконання військового обов'язку досить часто користуються як особи, що знаходяться на службі в ЗСУ, так і призовники.

Знову ж таки, щоб запобігти такій протиправній діяльності, необхідно за рахунок держави збільшити мережу соціальних служб і установ, які б займались опікою престарілих, хворих та інших тому подібних батьків військовослужбовців.

І, нарешті, з метою зменшення рівня маргінальності в українському суспільстві слід суттєво змінити форму та зміст військово-патріотичного виховання населення у всіх організаціях, установах і підприємствах різних форм власності шляхом залучення до даного процесу військовослужбовців, які звільнені з лав ЗСУ та інших військових формувань, що безпосередньо ведуть бойові дії з державою-агресором сьогодні. Це, зокрема, має відбутись у формі планових зустрічей з означеною категорією військовослужбовців у школах, коледжах, вищих навчальних закладах, де формується потенційний резерв військових частин, а також у всіх інших організаціях, установах і підприємствах.

Крім цього, вже сьогодні в зазначених суб'єктах суспільної діяльності мають діяти служби (підрозділи), які

б організували навчання всіх категорій населення України (школярів, студентів, робітників, безробітних пенсіонерів та ін.) щодо ведення дій в умовах війни, окупації, застосування хімічної, ядерної та іншої зброї масового знищення за зразками зарубіжних держав, що мають аналогічних із РФ сусідів-агресорів (Ізраїль, Південна Корея, Сербія та ін.).

Без сумніву, без спеціального законодавчого акту з означених питань вирішити це стратегічно важливе для України завдання буде вкрай складно, але відтермінувати його реалізацію теж неможливо, позаяк воно має пряме відношення до забезпечення національної безпеки України. При цьому варто мати на увазі, що здійснення відповідних запобіжних заходів, спрямованих не на усунення детермінант, що сприяють маргіналізації українського суспільства, має носити перманентний (безперервний) [2, с. 507] та системний характер і стосувались усіх, без винятку, сфер суспільних відносин.

Зокрема, вкрай інертно, безініціативно та малоєфективно діє на сьогодні в нашій державі інститут Уповноваженого із захисту української мови [12], у результаті чого в інформаційному просторі, рекламному середовищі та при обладнанні торгових об'єктів грубо порушується чинне законодавство з питань мовного забезпечення [13] (наприклад, на автомобільних радіостанціях багато музичних творів лунають іноземною мовою; вівіски магазинів не мають українського перекладу, а низка назв продовольчих і господарчих товарів має тільки іноземний зміст).

Висновки. Отже, результати вивчення соціально-правової природи та детермінант, які сприяють розвитку та функціонуванню молодіжних маргінальних угруповань в Україні у воєнний час [14], дозволяють констатувати, що на сьогодні ці соціальні структурні елементи несуть у собі потенційні та реальні загрози національній безпеці, а також суттєвим чином впливають на формування бойових резервів для військових частин, а тому держава в такій ситуації зобов'язана в невідкладні строки підвищити рівень запобіжної діяльності з означеного питання, у тому числі шляхом усунення, нейтралізації, блокування тощо причин і умов, які сприяють даному суспільно небезпечному явищу.

Список використаних джерел

1. Російський світ – Вікіпедія. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
3. Агапова К.В. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються молодіжними угрупованнями в Україні : дис. ... докт. філософ. : 12.00.08. Одеса : ОДУВС, 2022. 232 с.
4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
5. «Ждун» – Вікіпедія. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
6. «Ждуни, зрадники та жертви». Як російська пропаганда використовує жителів (де)окупованих територій і що з цим робити – Media Sapiens. URL: <https://ims.detector.media>dost>
7. Ткаченко В. Система «Шлях»: яка відповідальність загрожує волонтеру, який не повернувся з-за кордону. URL: <https://fakty.com.ua>susdilstvo>
8. Син нардепа від Слуги народу виїхав із України та не повернувся. URL: <https://strana.today>ukr>news>
9. Зеленський наказав звільнити всіх обласних воєнкомів. URL: <https://ru.www.ukr.net>details>dol>
10. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435.
11. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73.
12. Про затвердження Порядку здійснення Уповноваженим із захисту державної мови контролю за застосуванням державної мови : постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 817. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

13. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

14. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

References

1. Rosiiskiyi svit – Vikipediia [Russian world – Wikipedia]. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Yeroshenko, O. (2012). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Donetsk: TOV "Hloriia Treid", 864 s. [in Ukrainian].
3. Ahapova, K.V. (2022). Zapobihannia kryminalnym pravoporushenniam, shcho vchyniautsia molodizhnymy uhrupovanniamy v Ukraini [Prevention of criminal offenses committed by youth groups in Ukraine]. *Doctor's thesis*. Odesa: ODUVS, 232 s. [in Ukrainian].
4. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia za sichen-hruden 2022 roku [About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation for January-December 2022]. *Ofis Heneralnoho prokurora Ukrainy*. Retrieved from: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannia-2> [in Ukrainian].
5. "Zhdun" – Vikipediia ["Zhdun" – Wikipedia]. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
6. "Zhduny, zradnyky ta zhertvy". Yak rosiiska propahanda vykorystovuje zhyteliv (de)okupovanykh terytorii i shcho z tsym robyty ["Greeders, traitors and victims." How Russian propaganda uses residents of (where) occupied territories and what to do about it]. *Media Sapiens*. Retrieved from: <https://ims.detector.media>dost> [in Ukrainian].
7. Tkachenko, V. Systema "Shliakh": yaka vidpovidalnist zahrozhue volonteru, yakyi ne povernusvia z-za kordonu [The "Path" system: what liability threatens a volunteer who has not returned from abroad]. Retrieved from: <https://fakty.com.ua>susdilstvo> [in Ukrainian].
8. Syn nardepa vid Sluhy narodu vykhav iz Ukrainy ta ne povernusvia [The son of the people's deputy from the Servant of the People left Ukraine and did not return]. Retrieved from: <https://strana.today>ukr>news> [in Ukrainian].
9. Zelenskyi nakazav zvilnyty vsikh oblasnykh voienkomiv [Zelensky ordered the dismissal of all regional military committees]. Retrieved from: <https://ru.www.ukr.net>details>dol> [in Ukrainian].
10. Pro volontersku diialnist (2011): Zakon Ukrainy vid 19.04.2011 № 3236-VI [On volunteering: Law of Ukraine dated April 19, 2011 No. 3236-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 42(435) [in Ukrainian].
11. Pro sotsialni posluhy (2019): Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII [On social services: Law of Ukraine dated January 17, 2019 No. 2671-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 18(73) [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia Upovnovazhenym iz zakhystu derzhavnoi movy kontroliu za zastosuvanniam derzhavnoi movy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.08.2019 № 817 [On the approval of the Procedure for the State Language Protection Commissioner to control the use of the state language: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 21, 2019 No. 817]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
13. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi (2019): Zakon Ukrainy vid 25.04.2019 № 2704-VIII [On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language: Law of Ukraine dated April 25, 2019 No. 2704-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 21(81) [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy "Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini": Zakon Ukrainy vid 24.02.2022 № 2102-IX [On the approval of the Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine": Law of Ukraine dated February 24, 2022 No. 2102-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].

Topchii Vasyl,

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine

(*Educational and Scientific Institute of Law of the State Tax University, Irpin*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1726-9028>

Kolb Oleksandr,

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine

(*State Tax University, Irpin*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1792-4739>

MODERN YOUTH MARGINAL GROUPS AS ONE OF THE THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE (CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS)

In this scientific article, based on the results of the analysis of criminological characteristics, the socio-legal nature of youth marginal groups is clarified and their social danger in the conditions of martial law for the national security of Ukraine is proven.

In particular, it was established that today negative trends in their functioning have formed in our state, taking into account the influence of the aggressor country on the youth environment and the use of its potential and real opportunities in confrontation with national means and forces in matters of patriotic education and participation in the protection of the national interests of Ukraine.

It was also found that, despite the steady trend of reducing the criminal activity of persons under 40 years of age in the last period (2019-2022), their illegal orientation (committing criminal offenses in a group of persons (art. 28 of the Criminal Code of Ukraine); with the use of weapons (Article 263 of this Code); with the occurrence of socially dangerous consequences (death and serious bodily injury (Articles 115, 121 of the Criminal Code) etc.)) and their quantitative and qualitative indicators testify to a real source of encroachments, which today can encroach on the national security of Ukraine.

Taking into account the above, in this scientific article: the justified need to increase the level of prevention of crimes committed by youth groups at all levels of such social activity (general social, special criminological, individual and victimological).

In addition, based on the results of the research, it was concluded that this type of crime encroaches not only on the protected rights, criminal interests and freedoms of individuals and legal entities, but is also socially dangerous for Ukraine as a whole in the conditions of other threats to the national security of our state.

Key words: *margin, youth group, criminal offense, national security, prevention, criminological characteristics, public danger, determination of crime.*